

УДК 330.101:343.46(477)

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V50\(2025\)-19](https://doi.org/10.31521/modecon.V50(2025)-19)

Полторак А. С., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 000-0002-9752-9431

e-mail: poltorak@mnau.edu.ua

Нестерчук Т. В., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0009-0001-6140-774X

e-mail: tanjanesterthuk@gmail.com

Пастушенко В. Ю., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0009-0002-8711-0060

e-mail: pastusenkovitali102@gmail.com

Роль податкового регулювання у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України в умовах зростання тіньової економіки

Анотація. У статті досліджено масштаби, причини та наслідки тіньової економіки в Україні, а також її вплив на державний бюджет, фінансову стабільність та економічний розвиток. Виявлено основні чинники, що сприяють поширенню тіньового сектору, зокрема низький рівень життя населення, політична нестабільність, високий рівень корупції, особливості законодавства та рівень податкової культури. Проведено оцінку рівня тіньової економіки України за різними методами. Особливу увагу приділено сучасним тенденціям використання схем ухилення від сплати податків, таких як виплата заробітних плат «у конвертах», «сірий» імпорт і контрабанда та інші. Розглянуто економічні та соціальні ризики, пов'язані зі зростанням тіньового сектору, зокрема скорочення бюджетних надходжень, зменшення соціальних гарантій для працівників та підвищення нерівності в суспільстві. У статті запропоновано стратегії державної податкової політики, зокрема спрощення податкової системи, використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків, посилення відповідальності за ухилення від оподаткування та мотивація громадян до офіційного декларування доходів. Запропоновані заходи сприятимуть зменшенню рівня тіньової економіки та підвищенню фінансово-економічної безпеки країни.

Ключові слова: тіньова економіка, ухилення від оподаткування, податкова політика, податковий менеджмент, фінансова стабільність, фінансово-економічна безпека.

Poltorak Anastasia, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management and Marketing, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

Nesterchuk Tetyana, Applicant of Higher Education, Accounting and Finance Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Ukraine

Pastushenko Vitaliy, Applicant of Higher Education, Accounting and Finance Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Ukraine

The Role of Tax Regulation in Ensuring Ukraine's Financial and Economic Security Amid the Growth of the Shadow Economy

Abstract. Introduction. The shadow economy is a long-standing phenomenon that affects countries worldwide, including Ukraine. A significant portion of Ukraine's GDP remains in the shadows, posing serious challenges to financial stability, state governance, and economic growth. The persistence of informal economic activities undermines tax collection, weakens the institutional capacity of the state, and distorts market competition. The article focuses on analyzing current indicators of the shadow economy in Ukraine, its root causes, and modern trends, while also proposing state-level strategies for its mitigation. Given the increasing importance of economic transparency in the context of European integration and global economic shifts, addressing this issue is crucial for Ukraine's sustainable development.

Purpose. The purpose of the article is to identify the main causes of the shadow economy in Ukraine, determine its scale and implications for economic development, and outline effective mechanisms for its reduction through state tax policy and institutional reforms.

¹Стаття надійшла до редакції: 5.04.2025

Received: 5 April 2025

Results. The study determined that the shadow economy in Ukraine amounts to approximately 30–50% of GDP, with key causes being excessive tax pressure, regulatory complexity, corruption, and geopolitical factors. The most widespread tax evasion schemes are "envelope wages" and gray imports. The authors propose a set of state tax policy strategies, including simplifying the tax system, reducing the tax burden on small and medium-sized businesses, enhancing transparency, digitalization of tax administration, and strengthening penalties for violations.

Conclusions. Reducing the shadow economy is critical for Ukraine's fiscal sustainability and long-term development. A comprehensive approach involving tax reforms, institutional strengthening, technological solutions, and incentivizing official economic activity can significantly reduce informal practices. Implementation of the proposed measures will increase tax revenues, improve financial discipline, and contribute to Ukraine's overall economic stability.

Keywords: shadow economy, tax evasion, tax policy, tax management, financial stability, financial and economic security.

JEL Classification: H26, H30, E27, O17.

Постановка проблеми. Проблема протидії тіньовій економіці залишається актуальною та пов'язана з діяльністю, що відбувається поза офіційним обліком, що може призводити до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів через недоотримання податків. Це явище є частиною економічного життя різних країн, і хоча його масштаби можуть змінюватися, наслідки для економіки завжди є відчутними, адже знижується ефективність державного контролю і планування.

Для України питання тіньової економіки є важливим, оскільки значна частина економічної активності залишається поза офіційним обліком. За різними оцінками, приблизно третина ВВП країни припадає на тіньовий сектор. Це створює певні виклики для ефективного управління економікою та забезпечення стабільного розвитку. З огляду на те, що боротьба з тіньовою економікою є важливим завданням для України, вжиття ефективних заходів для зменшення її масштабів сприятиме покращенню економічної ситуації в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження тіньової економіки розпочалися ще в XX столітті, і серед перших, хто зробив вагомий внесок у розробку теоретичних засад цього явища, можна назвати таких вчених, як П. Гутманн [1], Дж. Стіглер [2] та М. Фрідман [3]. Їхні роботи заклали основи для подальшого вивчення та розуміння причин і наслідків тіньової економіки. Вони аналізували важливі питання про роль держави, економічні стимули та соціальні фактори, що сприяють поширенню цього явища. У сучасному світі питання правильної методики оцінки рівня тіньової економіки набуває особливої актуальності. Дослідження, проведені такими вченими, як Л. Медіна [4], Ф. Шнайдер [4], А. Лісовий [5], К. Проскура [5], С. Кирпа [5], Ю. Харченко [6], А. Золковер [7; 8], Д. Коваленко [7] та іншими [9; 10; 11], продовжують розвивати і поглиблювати теоретичні основи цього феномену. Попри численні дослідження, у цих роботах часто бракує конкретних пропозицій щодо практичних кроків для зменшення масштабів тіньової економіки та ролі податкового регулювання у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України в умовах зростання тіньової економіки.

Формулювання цілей дослідження. Метою даного дослідження є обґрунтування основних

причин виникнення тіньової економіки в Україні, визначення її масштабів і наслідків для економічного розвитку, пошук можливих шляхів її подолання та виокремлення ролі податкового регулювання у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України в умовах зростання тіньової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тіньова економіка не має чітко визначеного терміну, оскільки вона охоплює широкий спектр економічної діяльності, що не зафіксована в офіційних статистиках і прихована від державного контролю. У наукових дослідженнях науковці визначають тіньову економіку як економічну діяльність, що навмисно приховується від державних органів з метою ухилення від монетарних, регуляторних та інституційних зобов'язань [4].

В українському законодавстві термін «тіньова економіка» згадується в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених Міністерством економіки України від 18.02.2009 р. № 123 [12]. Відповідно до цього документа, тіньова економіка – це економічна діяльність суб'єктів господарювання, яка не зареєстрована у встановленому порядку та передбачає мінімізацію витрат на виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг. Вона супроводжується ухиленням від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також від статистичного анкетування та подання звітності. Як наслідок, відбувається порушення встановлених законодавством норм, зокрема щодо мінімальної заробітної плати, тривалості робочого часу, умов і безпеки праці.

Однак деякі автори, зокрема А. Лісовий, К. Проскура та інші [5, ст. 15-20], не погоджуються з таким підходом і зазначають, що мінімізація витрат є характерною для будь-якої економічної діяльності. Вони також стверджують, що порушення законодавчих норм не завжди є вирішальним критерієм для визначення тіньової економіки. Дослідники надали лаконічне визначення, відповідно до якого тіньова економіка є економічною діяльністю, прихованою від оподаткування, аргументуючи це тим, що ухилення від сплати податків є основним її проявом. Автори також розглядають поняття корупції виключно як загальнокримінальний злочин, який не може бути викорінений економічними засобами.

Корупцію також можна розглядати як специфічну форму економічної діяльності, за якої одна сторона отримує неправомірний дохід в обмін на надання певних послуг або переваг. На нашу думку, доцільно розширити визначення тіньової економіки, визначивши її як економічну діяльність, спрямовану на отримання доходу, що здійснюється з порушенням

законодавства шляхом ухилення від оподаткування та/або інших кримінальних дій.

Тіньова економіка є складним соціально-економічним явищем, яке формується під впливом різних факторів. Основні причини виникнення тіньової економіки узагальнено на рис. 1.

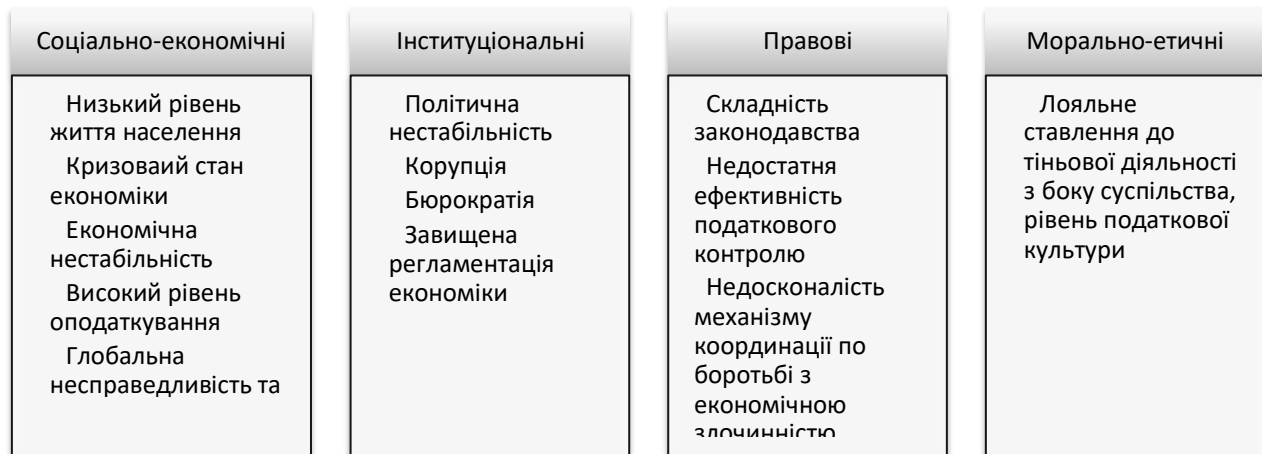

Рисунок 1 - Основні причини виникнення тіньової економіки

Джерело: узагальнено та доповнено авторами на основі літературного джерела [6]

Крім зазначених причин, існують також фактори, які активно сприяють розвитку тіньового сектору економіки. До них належать:

- відсутність ефективного контролю з боку держави за неформальною зайнятістю;
- недостатня ефективність судової системи в боротьбі з економічною злочинністю;
- спрощений доступ до корупційних схем та можливостей ухилення від податків;
- глобальні економічні тенденції, які сприяють міграції капіталу в тіньовий сектор [6].

Основна складність визначення рівня тіньової економіки полягає в її прихованому характері, що ускладнює точне вимірювання. Через це кожен метод оцінки використовує власний підхід і базується на різних припущеннях та статистичних даних, та призводить до різниць у результатах. Як наслідок, отримані значення є лише орієнтовними й можуть варіюватися залежно від застосованої методології.

В Україні застосовуються чотири основні методи оцінки тіньової економіки. Два з них є класичними: електричний метод, який базується на аналізі споживання електроенергії як індикатора економічної активності, та монетарний метод, що оцінює рівень тіньової економіки на основі змін у грошовій масі та співвідношенні готівкових і безготівкових розрахунків. Метод витрати населення – роздрібний товарообіг і

послуги ґрунтується на перевищенні витрат населення на товари над загальними продажами товарів. Метод збитковості підприємств аналізує фінансові показники суб'єктів господарювання, визначаючи мінімальні та максимальні коефіцієнти тіньової економіки [13].

Станом на 2021 рік рівень тіньової економіки в Україні оцінювався у 32% від ВВП, що становило приблизно 64 млрд доларів США (рис. 2). У 2023 році, за різними дослідженнями, цей показник варіюється від 30% до 50% ВВП. Згідно з оцінками Міністерства економіки України, близько 40% економіки перебуває в тіні [14], що узгоджується з заявою голови податкового комітету Верховної Ради Д. Гетманцева про те, що «в тіні знаходиться приблизно половина економіки» [15]. Якщо брати за основу показник у 40%, це еквівалентно приблизно 62 млрд доларів США, на 2 млрд доларів США менше, ніж у 2021 році. Водночас ВВП України у 2023 році зменшився на 22%. Для порівняння, у розвинених країнах частка тіньової економіки зазвичай не перевищує 16% ВВП, у країнах, що розвиваються, вона становить 23–25%, у державах із перехідною економікою – від 30% до 50% [16]. Середній показник для країн Європи складає 17% [4], що значно нижче за рівень тіньової економіки в Україні.

Оцінка рівня тіньової економіки України за різними методами узагальнена на рис. 2.

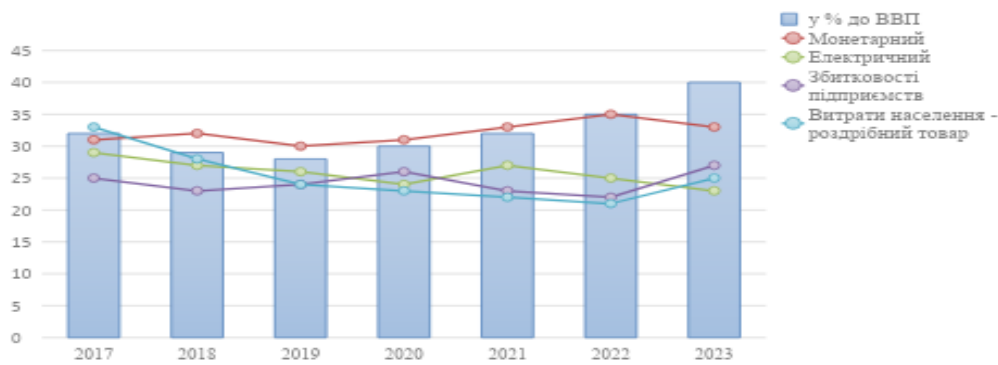

Рисунок 2 - Оцінка рівня тіньової економіки України за різними методами, %

Джерело: узагальнено авторами на основі [16-19]

Зростання рівня тіньової економіки в Україні після 2021 року до 40% ВВП зумовлене низкою економічних, соціальних та геополітичних факторів. По-перше, військові дії на території України спричинили масштабну економічну кризу, падіння ВВП, руйнування підприємств та порушення логістичних ланцюгів. Це змусило частину бізнесу перейти в тінь, щоб уникнути надмірного податкового навантаження та зберегти економічну діяльність в умовах нестабільності. По-друге, мобілізація населення та масова трудова міграція призвели до скорочення офіційної зайнятості, що стимулювало розширення неофіційних трудових відносин. Унаслідок цього частина працівників отримує зарплати «у конвертах», що сприяє зростанню тіньового сектору. По-третє, збільшення державних

видатків, особливо у військовій сфері, а також активізація гуманітарної допомоги створили умови для збільшення неофіційних фінансових потоків та можливих корупційних схем. По-четверте, високий рівень податкового навантаження та складність адміністрування податків стимулюють малий і середній бізнес працювати поза межами офіційної економіки. Багато підприємств намагаються мінімізувати податкові зобов'язання через використання спрощених схем або ведення діяльності без державної реєстрації.

За даними дослідження центрів CASE, ЕЕП, ICET річні обсяги тіньових схем в Україні становили від 1 300 млрд грн до 2 000 млрд грн, а щорічні втрати бюджету можуть становити від 350 млрд грн до 570 млрд гривень [20].

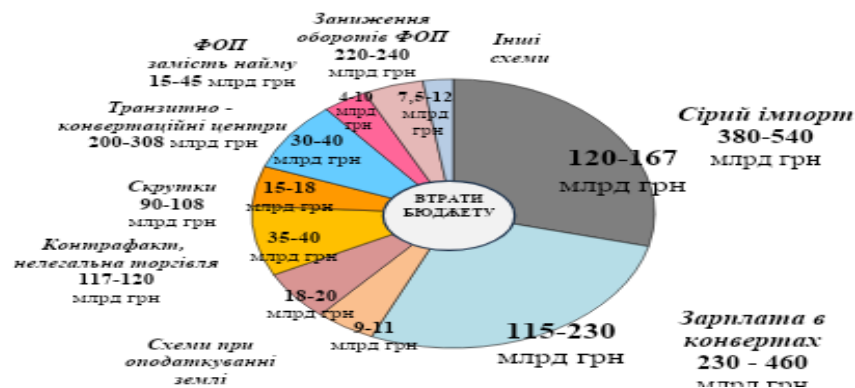

Рисунок 3 - Річні обсяги та вплив на державний бюджет України найбільших схем тіньової економіки

Джерело: узагальнено авторами на основі [20]

В Україні продовжують діяти різноманітні схеми ухилення від сплати податків, однак унаслідок змін у законодавстві, воєнного стану та економічної кризи деякі схеми набули ще більшого поширення, тоді як інші – втратили актуальність. Серед найбільш поширених схем у 2023 році домінували виплата заробітних плат «у конвертах» та «сірий» імпорт і контрабанда. Механізм виплати заробітних плат «у конвертах» передбачає часткове або повне уникнення оподаткування шляхом виплати заробітної плати

готівкою без офіційного оформлення трудових відносин. У деяких випадках працівникам виплачується лише мінімальна офіційна зарплата, з якої сплачуються податки, тоді як решта коштів передається неофіційно. Це здійснюється через використання «чорного кешу», залучення конвертаційних центрів, маскуванню трудових відносин через «псевдо-ФОП» та інші подібні механізми. За оцінками, такі схеми завдають бюджету та пенсійному фонду втрат у розмірі 115–230 млрд грн

щорічно, а загальний тіньовий оборот у цій сфері становить 230–460 млрд грн [21]. Не менш масштабними є схеми, пов'язані з сірим імпортом і контрабандою. Основний принцип таких зловживань полягає у мінімізації або повному ухиленні від сплати митних платежів. Це досягається шляхом приховування товарів від митного контролю, заниження митної вартості, маніпулювання даними щодо ваги, кількості та характеристик продукції, підміни кодів або категорій товарів. Окрім цього, частина товарів ввозиться поза митним контролем, що кваліфікується як «чорна» контрабанда. Також поширеними є схеми зловживання пільгами, зокрема маскування промислових партій товарів під особистий імпорт або поштові відправлення. Реалізація контрабандних товарів відбувається через інтернет-платформи, невеликі торговельні точки, ринки та навіть деякі роздрібні мережі, що використовують фірми-«одноденки» для легалізації таких операцій. Загальний обсяг контрабандних та «сірих» операцій у 2023 році оцінювався у 380–540 млрд грн, що спричинило втрати бюджету на рівні 120–167 млрд грн [21].

Окремою проблемою залишається контрафакт та нелегальна торгівля підакцизними товарами, які

поширені серед ринку тютюну, алкоголю та нафтопродуктів. Контрафактна продукція, виготовлена з порушенням прав інтелектуальної власності, та нелегальні підакцизні товари реалізуються без сплати податків або частково легалізуються через підроблені фіскальні документи. Крім того, значний обсяг нелегальної продукції продається дистанційно через інтернет без реєстрації відповідних операцій. У 2023 році тіньовий ринок підакцизних товарів сягнув 117–120 млрд грн, а втрати бюджету скоротилися з 46–51 млрд грн у 2022 році до 35–40 млрд грн у 2023 році (рис. 4). Водночас спостерігається поступове зменшення втрат від деяких схем ухилення від оподаткування. Зокрема, бюджетні втрати від маніпуляцій із ПДВ («скруток») скоротилися до 15–18 млрд грн, а від діяльності конвертаційних та транзитних центрів – до 30–40 млрд грн [21]. Крім того, зменшився рівень зловживань у сфері діяльності фізичних осіб-підприємців (ФОП), де втрати бюджету від схем ухилення у 2023 році становили 4–10 млрд грн через використання ФОП замість офіційного працевлаштування та 7,5–12 млрд грн через заниження оборотів.

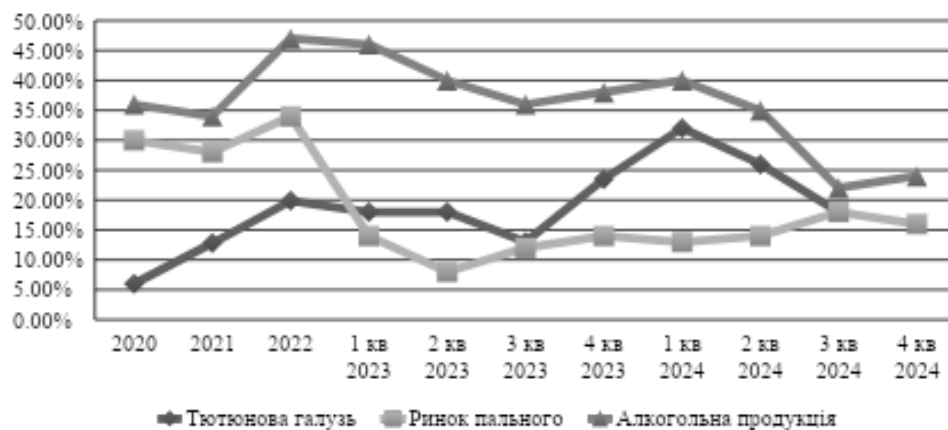

Рисунок 4 - Тіньовий ринок підакцизних товарів, втрати держави, %

Джерело: узагальнено авторами за даними [22]

Основні схеми уникнення оподаткування в Україні продовжують завдавати значних фінансових втрат державному бюджету. Найбільші ризики зосереджені у сфері виплат заробітних плат «у конвертах», контрабанди та нелегальної торгівлі, що разом складають лівову частку тіньового обороту. Водночас впроваджені заходи щодо детінізації окремих секторів економіки демонструють перші позитивні результати, що свідчить про потенціал для

подальшого зменшення обсягів податкових зловживань.

Тіньова економіка має значний вплив на державний бюджет та економічну стабільність країни. Вона призводить до втрати доходів, збільшення бюджетного дефіциту, проблем у банківській системі та складнощів у монетарній політиці, більш детальну характеристику наведено у табл. 1.

Таблиця 1 Наслідки тіньової економіки для державного бюджету та економіки загалом

Наслідки тіньової економіки	Опис
Втрата державних доходів	Зменшення податкових надходжень через ухилення від сплати податків, нелегальну зайнятість, приховані доходи, унаслідок чого відбувається недофінансування соціальних програм, інфраструктури, державних витрат
Вплив на бюджетний дефіцит і державний борг	Дефіцит бюджету змушує державу залучати внутрішні та зовнішні позики, унаслідок чого відбувається зростання державного боргу, погіршення фінансової стабільності та кредитного рейтингу країни
Наслідки для банківської системи	Нелегальні фінансові операції ускладнюють моніторинг грошових потоків, зростання проблемних кредитів, зниження довіри до банків, унаслідок чого обмежується доступ легального бізнесу до кредитування
Ризики для монетарної політики	Ускладнення оцінки економічної ситуації, унаслідок чого відбувається неправильне регулювання грошової маси та облікової ставки, посилення інфляції, волатильність валютного курсу, нестабільність цін

Джерело: узагальнено авторами на основі [7]

Зменшення рівня тіньової економіки є одним із ключових завдань економічної політики держави. Для цього необхідно застосовувати комплексний підхід, що містить як фінансові стимули, так і посилення податкового контролю. З одного боку, важливо створити умови для добровільного виходу бізнесу з тіні шляхом спрощення податкової системи, зниження податкового навантаження та запровадження

податкових пільг. З іншого боку, необхідно вдосконалити механізми виявлення та покарання за ухилення від сплати податків, що дозволить мінімізувати масштаби нелегальної економічної діяльності. У табл. 2 представлено основні стратегії державної податкової політики, спрямовані на боротьбу з тіньовою економікою.

Таблиця 2 Стратегії державної податкової політики для протидії тіньовій економіці

Вид стратегії	Спосіб впровадження стратегії	Вплив на тіньову економіку	Економічний ефект для держави
Спрощення податкової системи	Спрощення процедур звітності, автоматизація податкового адміністрування	Зменшення адміністративного навантаження та стимулів для ухилення від оподаткування, детінізація бізнесу	Зростання податкових надходжень, скорочення витрат на адміністрування податків
Зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес	Зниження ставок податків, гарантування стабільності податкового законодавства, податкові канікули для нових підприємств	Підвищення конкурентоспроможності, мотивація підприємців до офіційної реєстрації бізнесу	Активізація економічного зростання, збільшення зайнятості та розширення бази платників податків
Використання сучасних технологій для моніторингу та збору податків	Впровадження електронних систем подання звітності, використання блокчейну, цифровий контроль за фінансовими операціями	Підвищення прозорості фінансових потоків, зменшення можливостей для ухилення від оподаткування та корупційних схем	Зростання ефективності збору податків, скорочення витрат на перевірки та усунення корупційних ризиків
Підвищення прозорості та відкритості роботи податкових органів	Регулярна публікація звітів, відкритий доступ до податкової інформації, запровадження механізмів громадського контролю та зворотного зв'язку	Посилення довіри громадян та бізнесу до податкової системи, зменшення рівня ухилення від сплати податків	Збільшення легальних податкових надходжень, покращення фінансової дисципліни підприємств
Запровадження податкових пільг для нових підприємств та стартапів	Надання тимчасових податкових пільг або знижок для новостворених підприємств, підтримка інноваційних стартапів	Стимулювання створення нових легальних бізнесів, скорочення частки нелегального підприємництва	Зростання кількості зареєстрованих підприємств, розширення податкової бази у довгостроковій перспективі
Посилення відповідальності за ухилення від оподаткування	Впровадження жорсткіших санкцій за податкові правопорушення, вдосконалення механізмів податкового контролю	Зменшення рівня ухилення від податків через страх перед покаранням, підвищення рівня податкової дисципліни	Збільшення обсягу офіційних податкових надходжень, зниження рівня тіньових операцій
Мотивація громадян до офіційного декларування доходів	Удосконалення системи кешбеку за офіційні покупки (фіскалізація), податкові вирахування на соціальні потреби	Зниження рівня зарплат «у конвертах», збільшення кількості офіційно працевлаштованих осіб	Зростання податкових надходжень від ПДФО та соціальних внесків, збільшення обсягу офіційного споживчого попиту

Джерело: узагальнено та доповнено авторами на основі [8]

Реалізація зазначених стратегій сприятиме не лише зниженню рівня тіньової економіки, але й загальному зміцненню фінансової системи держави. Важливо відзначити, що ефективність цих заходів залежить від узгодженості дій уряду, податкових органів та бізнес-спільноти. Лише комплексний та збалансований підхід дозволить забезпечити стає економічне зростання, підвищити рівень податкової дисципліни та зменшення тінізації.

Висновки. Отже, тіньова економіка залишається серйозною проблемою для України, оскільки її високий рівень негативно впливає на державний бюджет, фінансову стабільність та розвиток країни, призводячи до втрати податкових надходжень, зростання бюджетного дефіциту, дестабілізації банківської системи та ускладнення монетарної політики. Основними причинами цього явища є високий рівень податкового навантаження, недовіра

до державних інститутів, складність ведення бізнесу, недостатня ефективність контролюючих органів, а також зовнішні фактори, такі як воєнний конфлікт і макроекономічна нестабільність. Для ефективної боротьби з тіньовою економікою необхідно запроваджувати комплексні заходи, зокрема спрощення податкової системи, зниження податкового навантаження на малий і середній бізнес, цифровізацію податкового адміністрування, підвищення прозорості роботи податкових органів, посилення відповідальності за ухилення від оподаткування та створення стимулів для офіційного декларування доходів, таких як податковий кешбек. Реалізація цих заходів сприятиме зменшенню масштабів тіньової економіки, збільшенню податкових надходжень, створенню сприятливого середовища для ведення бізнесу та забезпеченню фінансово-економічної безпеки країни.

Література:

1. Gutmann P. M. The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*. 1977. Vol. 33, no. 6. P. 26–34. URL: <https://www.jstor.org/stable/4478078>.
2. Stigler G. J. The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*. 1971. Vol. 2, no. 1. P. 3–21. DOI: <https://doi.org/10.2307/3003160>.
3. Friedman M. Capitalism and Freedom. 40th ed. Chicago: University of Chicago Press, 2002. 202 p. URL: <https://doi.org/DOI:10.7208/chicago/9780226264189.001.0001>.
4. Schneider F., Medina L. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? *International Monetary Fund (IMF)*. URL: <https://surl.li/pvittg>.
5. Організаційно-економічний механізм протидії тіньовій економіці та корупції: монографія / А. В. Лісовий, К. П. Проскура, С. В. Кирпа, А. М. Савченко, М. О. Скорик та ін.; за заг. ред. А. В. Лісового; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 246 с. ISBN 978-966-337-728-5.
6. Харченко Ю. П. Аналіз впливу тіньової економіки на параметри інклюзивного розвитку регіону. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 2 (30). С. 93-100. DOI: 10.25140/2411-5215-2022-2(30)-93-100.
7. Золковер А. О., Коваленко Д. І. Тіньова економіка: загрози для національної фінансової системи і шляхи вирішення. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2024. № 3(20). С. 43-55. DOI: 10.30857/2786-5398.2024.3.5.
8. Золковер А. О., Бугас В. В. Стратегії податкової політики держави для боротьби з тіньовою економікою. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2024. № 7 (48). С.56-63. DOI: 10.25313/2617-572X-2024-7-10165.
9. Полторак А. С. Тіньова економіка як внутрішня загроза фінансовій безпеці України. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2019. № 3(9). С. 104 -111. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3805257>.
10. Полторак А.С., Ветрова Н. С., Онопрійчук Д. О., Онищенко Д. Ю. Оцінка впливу фінансових ресурсів за межі України в системі управління фінансовою безпекою. *ModernEconomics*. 2024. № 43(2024). 2024. С. 82-88. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)-11](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)-11).
11. Sirenko N., Atamanyuk I., Volosyuk Yu., Poltorak A., Melnyk O., Fenenko P. Paradigm changes that strengthen the financial security of the state through FINTECH development. 11th International IEEE Conference Dependable Systems, Services and Technologies, DESSERT2020. 2020. 14-18 May, 2020, Kyiv, Ukraine. DOI: 10.1109/DESSERT50317.2020.9125026.
12. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки : наказ від 18.02.2009 р. № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text>.
13. Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки : Наказ від 20.01.2021 № 104. URL: <https://me.gov.ua/view/6bc01201-095b-4890-b998-ff5bf32ba473>.
14. У Мінекономіки підрахували, яка частина української економіки перебуває «в тіні». *Новини фінансів України та світу - Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaeye-v-tini>.
15. Тіньова економіка коштує бюджету 420 мільярдів – Гетманцев. *Економічна правда*. URL: <https://pravda.com.ua/news/2024/10/15/720580/>.
16. Дяченко О. Масштаби і структура тіньової економіки у світі та причини її виникнення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 2. URL: <https://surl.li/hzqmqr>.
17. Загальні тенденції тіньової економіки. *Міністерство економіки України*, 2022. 12 с. URL: <https://me.gov.ua/view/74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>.
18. Цимбал Д. Вплив тіньового сектору у розрізі несплати ПДФО із заробітної плати на економічний та соціальний розвиток України. *Національний банк України*. URL: <https://surl.li/oxtvyl>.
19. Yanishin Y. S., Dudyak R. P., Vovk O. V. M. Shadow economy in Ukraine and its determinants. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*. 2023. Vol. 25, no. 101. P. 22–30. URL: <https://doi.org/10.32718/nlvvet-e10103>.

20. Дубровський В., Гетман О., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. Інститут соціально-економічної трансформації CASE Україна. Економічна експертна платформа. Київ, жовтень 2024. URL: <https://iset-ua.org/images/Shemi-2024-final.pdf>.
21. Лашук Є. Якими є найбільші схеми тіньової економіки України? *Інтерфакс-Україна*. 2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/1025298.html>.
22. Оцінка рівня тіні по галузях. *Економічна Експертна Платформа*. URL: <https://economics.org.ua/index.php/nasha-robota/dashboard>.

References:

1. Peter M. Gutmann. (1977). The Subterranean Economy. *Financial Analysts Journal*. Vol. 33, No. 6, pp. 26-3. <https://www.jstor.org/stable/4478078>.
2. Stigler, G. J. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3–21. <https://doi.org/10.2307/3003160>.
3. Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom* (40). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226264189.001.0001>.
4. Schneider, F., & Medina, L. (2018). *Shadow economies around the world: What did we learn over the last 20 years?* International Monetary Fund. <https://surl.li/pvittg>.
5. Lisovyi, A. V., Proskura, K. P., Kyrpa, S. V., Savchenko, A. M., & Skoryk, M. O. (2024). *Organizational and economic mechanism of counteracting the shadow economy and corruption: A monograph* (A. V. Lisovyi, Ed.). DPU.
6. Kharchenko, Y. P. (2022). Analysis of the impact of the shadow economy on the parameters of inclusive regional development. *Problems and Prospects of Economics and Management*, 2(30), 93–100. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-2\(30\)-93-100](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-2(30)-93-100).
7. Zolkover, A. O., & Kovalenko, D. I. (2024). The shadow economy: Threats to the national financial system and solutions. *Journal of Strategic Economic Studies*, 3(20), 43–55. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.3.5>.
8. Zolkover, A. O., & Bugas, V. V. (2024). State tax policy strategies for combating the shadow economy. *Public Administration and National Security*, 7(48), 56–63. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-7-10165>.
9. Poltorak, A. S. (2019). The shadow economy as an internal threat to Ukraine's financial security. *Economic journal Odessa polytechnic university*, 3(9), 104–111. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3805257>.
10. Poltorak A., Vietrova N., Onopriichuk D., Onyshchenko D. (2024). Assessment of the Outflow of Financial Resources outside Ukraine within the Financial Security Management System. *Modern Economics*, 43(2024), 82-88. [https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)-11](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)-11).
11. Sirenko, N., Atamanyuk, I., Volosyuk, Y., Poltorak, A., Melnyk, O., & Fenenko, P. (2020). Paradigm Changes that Strengthen the Financial Security of the State through FINTECH Development. *У 2020 IEEE 11th International Conference on Dependable Systems* (c. 110–116). <https://doi.org/10.1109/DESSERT50317.2020.9125026>.
12. Ministry of Economy of Ukraine. (2009). *On approval of methodological recommendations for calculating the level of the shadow economy* (Order No. 123). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text>.
13. Ministry of Economy of Ukraine. (2021). *On amendments to the methodological recommendations for calculating the level of the shadow economy* (Order No. 104). <https://me.gov.ua/view/6bc01201-095b-4890-b998-ff5bf32ba473>.
14. Finance.UA. (2024). The Ministry of Economy has calculated what part of the Ukrainian economy is in the "shadow". <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaye-v-tini>.
15. *Economic Truth*. (2024). The shadow economy costs the budget 420 billion – Hetmantsev. <https://epravda.com.ua/news/2024/10/15/720580/>.
16. Dyachenko, O. (2018). The scale and structure of the shadow economy in the world and the reasons for its emergence. *Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2. <https://surl.li/hzqmqr>.
17. Ministry of Economy of Ukraine. (2024). *Analytical note: Shadow economy. General trends*. <https://me.gov.ua/view/74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>.
18. Tsymbal, D. (2024). The impact of the shadow sector in terms of unpaid personal income tax on the economic and social development of Ukraine. *National Bank of Ukraine*. <https://surl.li/oxtyvl>.
19. Yanishin, Y. S., Dudyak, R. P., & Vovk, O. V. M. (2023). Shadow economy in Ukraine and its determinants. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 25(101), 22–30. <https://doi.org/10.32718/nvliet-e10103>.
20. Dubrovskiy, V., Hetman, O., & Cherkashyn, V. (2024). Comparative analysis of the fiscal effect of tax evasion/avoidance schemes in Ukraine. *Institute for Socio-Economic Transformation, CASE Ukraine*. <https://iset-ua.org/images/Shemi-2024-final.pdf>.
21. Lashchuk, Y. (2024). What are the largest schemes of the shadow economy in Ukraine? *Interfax-Ukraine News Agency*. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/blog/1025298.html>.
22. Economics Expert Platform. (2024). *Assessment of the shadow economy by industries*. <https://economics.org.ua/index.php/nasha-robota/dashboard>.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License